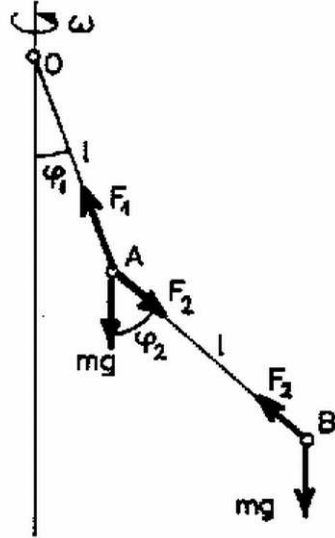

Megfelelően nagy szögsebességgel forgatva a rendszert, a pálcák a függőlegestől φ_1 és φ_2 szögekkel fognak kitérni. Írjuk fel ebben a helyzetben a golyók mozgásegyenletét (1. ábra)! Az A tömegpontra az egyenletek:

1. ábra

$$F_1 \cos \varphi_1 - mg - F_2 \cos \varphi_2 = 0,$$

$$F_1 \sin \varphi_1 - F_2 \sin \varphi_2 = ml\omega^2 \sin \varphi_1;$$

a B golyóra pedig

$$F_2 \cos \varphi_2 - mg = 0,$$

$$F_2 \sin \varphi_2 = ml\omega^2(\sin \varphi_1 + \sin \varphi_2).$$

A pálcákban ébredő F_1 és F_2 erőket kiküszöbölve az egyenletekből, valamint az $\alpha = l\omega^2/g$ új változót bevezetve az alábbi egyenletrendszert kapjuk φ_1 és φ_2 -re:

$$2 \operatorname{tg} \varphi_1 - \operatorname{tg} \varphi_2 = \alpha \sin \varphi_1,$$

$$\operatorname{tg} \varphi_2 = \alpha(\sin \varphi_1 + \sin \varphi_2).$$

Ezekből az egyenletekből φ_1 és φ_2 explicit kifejezése reménytelenül bonyolult vállalkozás lenne. Bennünket azonban most csupán az érdekel, hogy mekkora α (ill. ω) értéktől kezdve fogunk nullától különböző szögkitérést kapni. Ebben a határhelyzetben φ_1 és φ_2 kicsiny értékűek, így az (5) és a (6) egyenletekben a $\operatorname{tg} \varphi \approx \varphi$ és a $\sin \varphi \approx \varphi$ közelítések alkalmazhatók. Ennek felhasználásával α -ra másodfokú egyenletet nyerünk:

$$\alpha^2 - 4\alpha + 2 = 0,$$

amelynek kisebbik gyöke fogja a kritikus szögsebességértéket meghatározni:

$$\omega_{kr} = \sqrt{(g/l)(2 - \sqrt{2})}.$$

A $\varphi_1 = 0$, $\varphi_2 = 0$ mindig megoldása az egyenleteknek. Belátható, hogy ha $\omega < \omega_{kr}$, akkor a $\varphi_1 = \varphi_2 = 0$ stabil megoldás, míg ha $\omega > \omega_{kr}$, akkor instabil, azaz bármilyen kis eltérés ettől a helyzettől már tovább téríti ki a pálcákat egészen addig, amíg a rendszer át nem megy az (5) és (6) egyenletekkel leírt helyzetbe.

A stabilitás vizsgálatára használjunk ω szögsebességgel forgó koordinátarendszert! Ha az m tömegek kicsit mozdulnak ki a tengelytől, akkor a helyzeti energia növekedése

$$\Delta E_h = \frac{mgl}{2}(2\varphi_1^2 + \varphi_2^2).$$

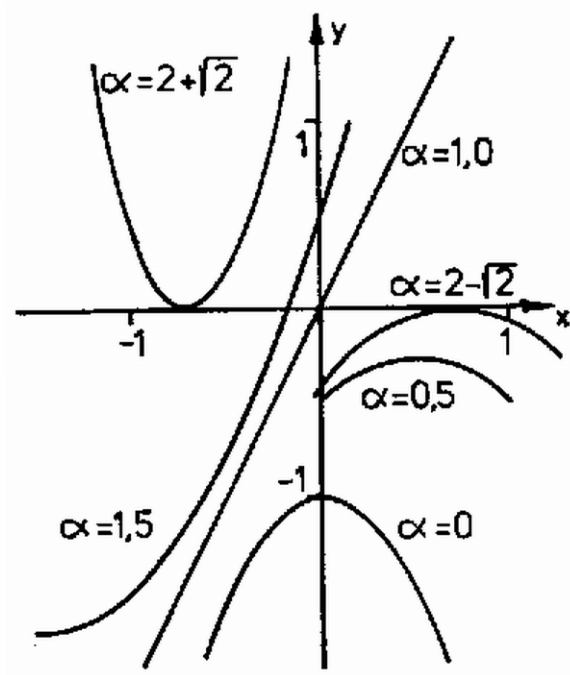
Ezt a növekedést a centrifugális erők

$$\Delta W_{cf} = \frac{m\omega^2 l^2}{2} (2\varphi_1^2 + 2\varphi_1\varphi_2 + \varphi_2^2)$$

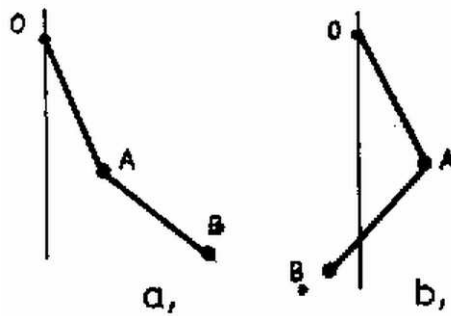
munkavégzése fedezheti (ez utóbbi a tömegek kinetikus energiája). Mindaddig, amíg különbségük ($\Delta E = \Delta W_{cf} - \Delta E_h$) negatív, a $\varphi_1 = \varphi_2 = 0$ helyzet stabilis. Kis átlakítások után

$$(7) \quad y = 2(\alpha - 1) \cdot x^2 + 2\alpha x + (\alpha - 1)$$

adódik, ahol $y = \frac{2\Delta E}{mgl\varphi_2^2}$, $x = \frac{\varphi_1}{\varphi_2}$. A 2. ábra néhány α paraméter-értékre feltünteteti ezt a függvénykapcsolatot.

2. ábra

3. ábra

$\alpha < 2 - \sqrt{2}$ esetén minden x -re $y < 0$, azaz a $\varphi_1 = \varphi_2 = 0$ helyzet stabilis. $\alpha \leq 1$ ($\omega \leq \sqrt{\frac{g}{l}}$) esetén csak pozitív x értékeknél válhat y (és így ΔE) pozitívvá, azaz φ_1 és φ_2 azonos előjelűek: az egyensúlyi helyzet akkor valósulhat meg, ha a pálcák azonos irányban térnek ki (3a ábra).

$\alpha > 1$ esetén a $\varphi_1 = \varphi_2 = 0$ helyzetben bekövetkező zavar (perturbáció) mindkét stabil konfigurációt (3a és 3b ábrák) létrehozhatja.

Több dolgozat alapján